

Életben tartott örökség

A Debreceni Szemle közelmúltjáról

Orosz István

történész, akadémikus, Professor Emeritus, Debreceni Egyetem

A Debreceni Szemle történetében a 20–21. század fordulóján meghatározó szerepet játszott Berényi Dénes fizikus akadémikus, a debreceni Atommagkutató Intézet igazgatója, aki a Debreceni Szemle Alapítvány Kuratóriumának az újra alakulástól, 1993-tól kezdve egészen haláláig, 2012 nyaráig elnöke volt. Berényi Dénes szerteágazó tudományos ismeretei, elkötelezettsége a magyar kultúra és Debrecen város magyar művelődésben játszott szerepe mellett új felvirágzást eredményezett a folyóirat történetében. A kuratórium elnökeként ugyanakkor nagy tekintélyét kihasználva, megszerezte azokat az anyagi forrásokat is, amelyek biztonságossá tették a folyóirat rendszeres megjelenését. Joggal vélte úgy, hogy a Debreceni Szemle és mindazok, akik létrehozásán munkálkodnak, küldetést teljesítenek, mert egy olyan vidéki folyóirat gazdái, amely a mai szélsőséges és többnyire szükséges specializáció korában a tudományok egészét fogja át „a széles tudományos közvélemény” számára. Ennek a tudományos célnak az érdekében ő maga számos olyan cikket is írt folyóiratunkban, amelyek nem voltak kapcsolatban szorosabban vett kutatási területével.

Halálával új helyzet alakul ki. A kuratórium tagjai e sorok íróját választották elnökké, de valamennyien tudatában voltak annak, hogy a kuratóriumra és a Debreceni Szemlére nehezebb évek következnek. Ezek a nehézségek a 2010-évek elejétől datálódtak, amikor megcsappantak anyagi lehetőségeink. Folyóiratunkat döntő mértékben Debrecen Megyei Jogú Város támogatásából tartottuk fenn, bár más segítőink is voltak, mindenek előtt a Debreceni Egyetem, Hajdú-Bihar Megye Önkormányzata, különböző társadalmi szervezetek, de olykor magánszemélyek is. (Talán mondanom sem kell, hogy Magyarországon nincsenek olyan vidéki folyóiratok, amelyek fenntartási költségüket az értékesítés árából fedeznék.) A gazdasági válság elapasztotta ezeket a forrásokat. Bazsa György professzor a kuratórium alelnöke, amikor 2013-ban áttekintette a Debreceni Szemle (1993-ban kezdődő) új folyamának húsz évét, nemcsak arról panaszkodott, hogy 2009 és 2013 között fokozatosan csökkent a folyóirat példányszáma, de arról is, hogy csaknem elfogytak anyagi támogatóink. Olyan helyzet alakul ki, hogy a kuratórium egyes tagjai saját pénztárcájukból adakoztak az Alapít-

vány bankszámlájára, hogy a következő szám megjelenhessen. Természetesen továbbra is próbálkoztunk pályázatokkal, de ezekre, bizonytalanságuk miatt nem lehetett a folyóirat jövőjét alapozni. Kétségtelenül volt néhány olyan hónap, amikor bizonytalanná vált a Debreceni Szemle megjelenése. Pedig azt senki nem vonta kétségbe, amit Bazsa György a megjelenés 20. évfordulóján úgy fogalmazott meg: „az eltelt két évtized értékeket teremtett”

Az értékteremtés folytatásának 2014-ben nem látszott más lehetősége, mint áttérni az internetes megjelenésre, amely összehasonlíthatatlanul gazdaságosabb a nyomtatott formánál. Ugyanakkor azt is tudtuk, hogy a nyomtatott forma feladása az olvasók többsége szemében ma még a folyóirat megszűnésével lett volna azonos. Ezért próbálkoztunk 2014-ben a négy internetes szám válogatásának nyomtatott változatával is.

Szerencsére azonban ez csak egy év próbálkozása volt. Hála Istennek azonban a Debreceni Szemle a válságos évek után még öt évvel is megjelenik, s van esély rá, hogy a következő években is meg fog jelenni. Köszönhető ez elsősorban alelnökünk találékonyságának és agilitásának, amely finanszírozási források (lásd a első borítólapon) felkutatásával 2014 után ismét lehetővé tette a folyamatos nyomtatott megjelenést.

A Berényi Dénes halála óta eltelt időszakban is következetesen törekedtünk rá, hogy folyóiratunk tájékoztasson a város és a tájegység legfontosabb történéseiről, a kulturális élet meghatározó eseményeiről, de a különböző tudományágak legújabb eredményeiről is. A Szemle örökségének ébrentartását tartottuk legfontosabb feladatunknak s hűséges olvasóink, ha visszatekintenek az elmúlt évekre, remélem azt állapítják meg, hogy ez a célkitűzésünk megvalósult.

Ha csak futólag is, abból a szempontból tekintjük át az elmúlt évek írásait, hogy mennyiben szóltak régióinkban és országosan is az újonnan elért tudományos eredményekről, meg kell állapítanunk, hogy a városról és régióról szóló cikkek többségben vannak az országos jellegűekkel szemben. Ez távolról sem hiba, hiszen a lokális jellegű írásoknak a Debreceni Szemléhez hasonló periodikáknak kell helyt adni.

A vidéki tudományosság szervezésében immár évtizedek óta meghatározó szerepet játszanak az MTA Területi Bizottságai. A Debreceni Akadémiai Bizottság (DAB), amely változatlanul folyóiratunk egyik támogatója, évenként ad számot tevékenységéről s ezt a Debreceni Szemle is rendszeresen közli.

A 2010-es évek a helyi tudományosság és közélet történetében fontos évfordulókat tartalmaztak. 1912-ben hozott törvényt magyar országgyűlés a debreceni (és pozsonyi) egyetem megalapításáról. Az évfordulóra emlékezés nem maradt ki a Debreceni Szemléből sem. Az oktatás megindulása az egyes karokon és szakokon szintén lehetőséget teremtett a centenáriumokról történő megemlékezésekre. Debrecen város életében fontos változást jelentett az 1715. esztendő, amikor országgyűlési kötelezte a várost, hogy ismét befogadja a katolikusokat.

A 300 éves évforduló megünneplése fontos eleme volt a debreceni katolikusok életének, az ezzel kapcsolatos események elemzése a Szemlében is megjelent.

2016-ban az 1956-évi forradalom és szabadságharc 60. évfordulója kapcsán folyóiratunk a megemlékezésnek sajátos formáját választotta: tanulmányok sora vizsgálta a határon túli magyarság magatartását, együtt érző mozgalmait és a megtorlásnak olykor az anyaországánál is súlyosabb formáit. Különleges volt az is, ahogy az egyetem emlékezett 1956-ra, a különböző tudományágak 50-es évekbeli helyzetét tekintették át a tudományok kiemelkedő képviselői. Természetes, hogy ezek az előadások folyóiratunkban is megjelentek.

Világtörténeti jelentőségű évforduló volt 2017-ben Luther Márton fellépésének 500. éve. A magyarországi reformáció legfontosabb központja mindmáig Debrecen városa. Természetesnek tekinthetjük, hogy a Debreceni Szemle a reformációt debreceni látószögből elemezte. Az évforduló kapcsán több tanulmány is vizsgálta a protestáns testvéregyházak történeti útját, a reformátorok kultúraformáló szerepét, vagy a reformáció debreceni kezdeteit.

Több kisebb évforduló is helyet kapott a folyóirat hasábjain. Így az MTA Debreceni Atomkutató Intézetének 60 éve, vagy az MTA Debreceni Akadémiai Bizottságának 40 éve teremtett alkalmat rá, hogy jeles tanulmány elemezze ezeknek az intézményeknek a munkáját.

Az egykori debreceni diák Arany János életművét is reflektorfénybe helyezte születésének 200. évfordulója. Ugyancsak tanulmány elemezte Debrecen írónőjének a 100 éve született Szabó Magdának az életművét is. Nem feledkezhetünk meg a „nagy háború”, az I. világháború centenáriumáról sem. Debreceni tudós társunk mellett országos hírű kutató elemezte, hogy mit jelent az I. világháború „100 év távlatából”.

Fontosnak tartottuk, hogy az egyházak helyzetében bekövetkezett változásokat is nyomon kövessük. Évszázadokon át Debrecen a magyar protestantizmus fellekvára volt, a más vallásúak aránya sokáig elenyésző maradt. A katolikusok száma 1715 után is csak lassan növekedett. Napjainkban azonban a reformátusok mellett a római és görög katolikusok létszáma is számottevő. A 2010-es években mindhárom felekezet életében komoly változások következtek be. A reformátusoknál Bölcskei Gusztáv püspök az egyházi szabályok szerint már nem volt újraválasztható, utóda: Fekete Károly folyóiratunk hasábjain is kifejtette elképzeléseit a Tiszántúli Egyházkerület jövőjéről. Több mint negyedszázados tevékenység után nyugalomba vonult Bosák Nándor katolikus püspök is, aki megszervezője és első vezetője volt a debrecen-nyíregyházi püspökségnek. Utóda, Palánki Ferenc, akit 2015. november 14-én iktattak be, ugyanúgy Egerből érkezett, mit Bosák Nándor. A legnagyobb átalakulás azonban a görög katolikus egyház életében következett be. Pápai döntés értelmében a magyar egyház vezetése metropólia (érsekség) rangra emelkedett s a korábbi hajdúdorogi püspök Kocsis Fülöp metropolita lett. Miskolc és Nyíregyháza székhellyel két újabb

püspökség is létrejött, a Hajdúdorogi Főegyházmegye (érsekség) székhelye pedig Debrecen lett. Az a sajátos helyzet alakult ki Magyarországon először, hogy Debrecen három felekezet területi vezetőjének is (református és római katolikus püspök és görög katolikus érsek) székvárosa lett. Kocsis Fülöp metropolita ugyancsak a Debreceni Szemlében is megfogalmazta elképzeléseit az érsekség jövőjéről.

Nincs módunk rá, hogy részletesen nyomon kövessük azokat a tudományos kérdéseket, amelyek a Debreceni Szemlében az utóbbi néhány évben az ember- és bölcséleti tudományokban valamint a természeti és műszaki tudományokban kifejtésre kerültek. Ha találomra válogatva arra hivatkozom, hogy az első nemzeti parkunk születése mellett tanulmányt közöltünk a klímaváltozás növényekre gyakorolt hatásáról, a mezőgazdaság alternatív tápanyagforrásairól, a gyümölcsösök „környezetkímélő” növényvédelméről, a gyökérszomszédokról, a hazai „növényörökléstan” történetéről, a növények nitrogénhasznosításáról, az agrárerdészet klíma tudatosságáról csak az agártudományok területén, kitűnik, hogy a természettudományok nem voltak mostoha gyermekei a szerkesztőknek. Ezt igazolják a kémiai, fizikai, informatikai tárgykörökben megjelent írások (az informatikus könyvtáros képzésről, a vízről, mint klasszikus oldószerről, a szénhidrát gyógyszerekről, a magfizikáról). Fizikus akadémikus kollégánk megmagyarázta mi az a Higgs-bozon, aminek ráadásul teológiai magyarázatát is olvashattuk, saját példáján bemutatta milyenek látja egy fizikus a világot: „rendezettnek, megismerhetőnek és kiszámíthatónak”. A természettudományokat elemző írások különlegessége Kossuth Lajosnak a Jupiter színváltozásáról szóló csillagászati munkájáról szól.

Az orvostudományok sok fontos kérdése is megjelent a Debreceni Szemlében. Néhány ezek közül: A stressz érrendszeri hatásai, az allergia, a kannabionid rendszer, a DNS genom szerkezet kutatásáról, az összejt kutatásokról, a szabad gyökökről stb.

Izgalmas eredményeket hozott az internet szerepéről szóló összeállítás, amely egy húsz évvel ezelőtti vita résztvevőit szembesítette két évtizeddel ezelőtti nézeteivel.

Azt tapasztaljuk, hogy az áttekintett hat év során sem volt egyoldalú a folyóirat profilja, bár a sok évforduló miatt a bölcsészet tárgykörébe tartozó írások valamelyest túlsúlyban vannak.

Hevenyészett áttekintésünkben még egy íráscsoportról kell szólnunk: a régió jeles tudósait megörökítő írásokról. A névsor igen hosszú a fiatalon elhunyt, mégis „üstökösszerű” pályát bejáró Szele Tibor matematikus professzortól a szintén 100 éve született Kesztyűs Lóránd orvosprofesszor rektoron át Beck Mihály vegyészprofesszorig, aki 1993-tól fogva volt Kuratóriumunk tagja. E sorba tartozik Gomba Szabolcs orvosprofesszor, aki szintén kuratóriumi tag volt, vagy Lipták András vegyészprofesszor a KLTE egykori rektora. A debreceni

pedagógiai tudományok jeles alakja volt Kiss Árpád, a felnőttoktatás karakteres képviselője Durkó Mátyás, a városi közelet hírességei közé tartozott Andrássy István városi főépítész, és Gulyás György a Kodály Kórus megalapítója.

Még egy tanulmány sorozatról kell szólnunk. Kuratóriumunk alelnöke módszeresen vizsgálta az egyetem professzori gárdájának szociológiáját, az egyetemi díszdoktorokat, az akadémikusokat, a debreceni egyetemi oktatók külföldi akadémiai tagságait és „honoris causa” címeit. Elemzéseit hozzásegítenek bennünket ahhoz, hogy a már több mint százéves debreceni egyetemet el tudjuk helyezni a hazai felsőoktatási intézmények rangsorában.

A Debreceni Szemle 1993 óta folyamatos történetében új szakasz kezdődik. Már az elmúlt negyedszázad is bizonyítéka, hogy ilyen hosszú időn át soha nem jelent meg a folyóirat, s minden remény meg van rá, hogy ez a folyamat nem szakad meg. Az elnök mellett a Kuratórium több tagja is jelezte, hogy nem kívánja folytatni tevékenységét. Új elnök, új összetételű kuratórium fogja irányítani a munkát. Az elmúlt hat év fő célkitűzése az volt, hogy a Berényi Dénes által létrehozott szilárd alapokra építkezzen, hogy életben tartsa örökségét. Lehet, hogy most olyan korszak kezdődik, amelyben már az életben tartás nem elég, amelyben új célok, új elképzelések valósulnak meg. Úgy legyen.